

MICHAŁ MICHALSKI

KONSERWACJA OBRAZÓW BATALISTYCZNYCH Z ŻÓŁKWI

PROJEKT MINISTERSTWA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO

Kolegiata pw. św. Wawrzyńca w Żółtkwi została wzniesiona w latach 1606–1618 z fundacji hetmana wielkiego koronnego Stanisława Żółkiewskiego. Szczególną pieczę otaczał świątynię prawnuk hetmana, król Jan III Sobieski, za panowania którego stała się miejscem wielu ważnych uroczystości państwowych i rodzimym mauzoleum.

Zgromadzone w żółkiewskiej farze liczne pamiątki rycerskiej przeszłości sprawiały, że świątynia była postrzegana jako pomnik chwwały zwycięzcy spod Wiednia i określana mianem Panteonu Oręża Polskiego. Przed 1939 r. kolegiata w Żółtkwi uchodziła – obok wawelskiej katedry, Jasnej Góry i Ostrej Bramy – za jedną z najważniejszych świątyń dawnej Rzeczypospolitej.

Miejsce szczególne w wyposażeniu wnętrza i programie ideowym kolegiaty zajmował zespół czterech, wielkoformatowych obrazów batalistycznych. Pierwszy z nich wykonany został ok. 1620 r. na polecenie hetmana Stanisława Żółkiewskiego, prawdopodobnie przez lwowskiego malarza Szymona Boguszewicza, i przedstawiał zwycięską *Bitwę pod Kłuszynem*. Dalsze trzy dzieła były fundacją króla Jana III. Obraz *Bitwa pod Chocimiem* powstał przy współudziale gdańskiego malarza Andrzeja Stecha (ok. 1679 r.), zaś obrazy *Bitwa pod Wiedniem* i *Bitwa pod Parkanami* namalował w latach 1693–95 wybitny batalista, Martin Altomonte.

W latach 1946–1989 kościół żółkiewski pozostawał zamknięty dla kultu i pełnił funkcję magazynu. Efektem decyzji władz sowieckich była dewastacja, zniszczenie i rozproszenie większości cennego wyposażenia. W latach 60.–70. XX w. obrazy batali-

styczne zostały przekazane do Lwowskiej Galerii Sztuki (oddział w Olesku). Po usunięciu z kościoła w Żółtkwi, z uwagi na brak odpowiednich pomieszczeń wystawienniczych, nigdy nie były eksponowane w jednym miejscu razem. Na zamku w Olesku – nb. miejscu urodzin Jana III Sobieskiego – była wystawiona (częściowo zrolowana) *Bitwa pod Wiedniem*, zaś w pobliskim kościele pokapucyńskim (pełniącym funkcję magazynu Galerii): *Bitwa pod Kłuszynem* i *Bitwa pod Chocimiem*. Czwarte z płócien, *Bitwa pod Parkanami*, przechowywano przez ponad 35 lat w niewłaściwych warunkach (zrolowane w skrzyni), co spowodowało znaczne uszkodzenia zabytku.

Żółkiewska kolegiata, przez wzgląd na rolę, jaką odegrała w dziejach oraz artystyczną rangę, znalazła się wśród tych zabytków na dawnych Ziemiach Wschodnich historycznej Rzeczypospolitej, wobec których po 1989 r. podjęto w pierwszej kolejności zabiegi rewaloryzacyjne, finansowane ze środków publicznych państwa polskiego. Od przeszło dwudziestu lat polscy konserwatorzy zabytków prowadzą w kolegiacie kompleksowe, prace finansowane w głównej mierze ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W efekcie świątyni przywrócono wygląd z okresu jej największej świetności.

Równie dawną metrykę mają starania o uzyskanie zgody posiadacza obrazów – Lwowskiej Galerii Sztuki – na czasowy przewóz zabytków do Polski w celu poddania ich profesjonalnej konserwacji. Przeszło dwuletnie negocjacje, prowadzone przez przedstawicieli Zamku Królewskiego w Warszawie oraz Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, zostały uwieńczone sukcesem pod koniec 2007 r. Została wówczas zawarta umowa między Lwowską Galerią Sztuki a Zamkiem Królewskim w Warszawie. Zgodnie z jej zapisami kompleksowe prace konserwatorskie i badawcze przy obrazach miały zostać wykonane w Polsce przez zespół polskich i ukraińskich specjalistów. Podpisanie porozumienia umożliwiło w grudniu 2007 r. przewóz do Warszawy dwóch większych obrazów: *Bitwy pod Wiedniem* i *Bitwy pod Parkanami* (każdy o powierzchni ponad 65 m²).

Trwający przeszło trzy i pół roku projekt konserwacji obu monumentalnych obrazów – zakończony w lipcu 2011 r. – był bodaj największym i najbardziej prestiżowym przedsięwzięciem z zakresu rewaloryzacji obiektów tzw. wspólnego dziedzictwa kulturowego, zrealizowanym z udziałem partne-

CONSERVATION OF THE BATTLE SCENE PAINTINGS FROM ŻÓŁKIEW - THE MKiDN PROJECT

The complex conservation of the paintings by Marin Altomonte, the Battle of Vienna and the Battle of Parkany, founded by King Jan Sobieski III for the St. Lawrence Collegiate Church in Żółkiew near Liviv, was the largest and most prestigious Polish-Ukrainian project in the area of renovating our "mutual cultural heritage". The work on the battle scene canvases was performed by Polish and Ukrainian specialists and financed by the Ministry of Culture and National Heritage of the Republic of Poland.

rów ukraińskich. Zakrojone na szeroką skalę przedsięwzięcie zostało w całości sfinansowane z funduszy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w łącznej kwocie 4,48 mln PLN.

Integralnym elementem projektu było jak najszersze udostępnienie zakonserwowanych obrazów polskiej publiczności. W październiku 2011 r. obrazy *Bitwa pod Wiedniem* i *Bitwa pod Parkanami* eksponowano w Muzeum Teatralnym (Teatrze Wielkim Operze Narodowej), w Warszawie. W uroczystej inauguracji pokazu uczestniczył minister kultury i dziedzictwa narodowego, Bogdan Zdrojewski oraz ambasador Ukrainy w RP, Markijan Małski. W marcu 2012 r. obrazy zaprezentowano we wrocławskim Muzeum Architektury. Brak zgody Lwowskiej Galerii Sztuki na dalsze przedłużenie wypożyczenia sprawił, że nie doszło do skutku pokazy w Katowicach i Lublinie.

W tej sytuacji, pod koniec kwietnia 2012 r., dzieła Altomontego zostały przewiezione na Ukrainę i zdeponowane w magazynach Galerii w Olesku. Nadal nieznane jest jednak docelowe miejsce ich ekspozycji. Niezmienionym postulatem strony polskiej pozostaje powrót zakonserwowanych płócien do historycznych wnętrz kolegiaty pw. św. Wawrzyńca – które ozdabiały przez 250 lat – gdzie nastąpiłby montaż, aranżacja i wykonanie technicznego systemu prezentacji. Propozycja powyższa zakłada, iż obrazy stanowiąc będą wieloletni depozyt Lwowskiej Galerii Sztuki (której filią jest zamek Żółkiewskich-Sobieskich w Żółtkwi) w kolegiacie. Koncepcja ta cieszy się poparciem metropolity lwowskiego, arcybiskupa Mieczysława Mokrzyckiego, jak również władz miasta i rejonu żółkiewskiego. Dyrekcja Lwowskiej Galerii Sztuki obstaje przy rozproszeniu zespołu obrazów i umieszczaniu pojedynczych płócien w zamkach tzw. Złotej Podkowy Ukrainy (filialach Galerii w Olesku i Złoczowie), pomimo braku w nich odpowiednich warunków wystawienniczych. Oficjalna, wiążąca decyzja strony ukraińskiej w tej sprawie wciąż nie jest znana. W tej sytuacji coraz trudniej przychodzi zachować nadzieję, że polsko-ukraiński projekt rewaloryzacji obrazów batalistycznych z Żółtkwi – jeden z bardziej efektownych przykładów kreacji wspólnej przestrzeni kulturowej – ma nadal szansę na pomyślne zakończenie.